

La puntuació* hebrea en una cruïlla decisiva

*Mordechay MISHOR***

Acadèmia de la Llengua Hebrea

Rebut: 31.10.2011 — Acceptat: 20.02.2012

Resum. Mordechay Mishor és un prestigiós investigador dins el camp de la llengua hebrea que durant molts anys ha estat a càrrec del Departament de Literatura Antiga del Projecte del Diccionari Històric de l'Acadèmia de la Llengua Hebrea; l'any 1998 va ser elegit membre del Comitè de Gramàtica de l'Acadèmia i l'any 2009, membre de l'Acadèmia.

Preocupat per la dificultat que la puntuació clàssica de l'hebreu representa per a les noves generacions d'israelians, l'autor planteja la possibilitat i la conveniència d'introduir una simplificació de la puntuació a fi de fer les coses més fàcils per a les generacions

Correspondència: Mordechay Mishor. The Academy of the Hebrew Language. Giv'at Ram Campus. Jerusalem 91904. Israel. Tel.: 972-2-6493555. Fax: 972-2-5617065. A/e: acad2u@vms.huji.ac.il.

* Traduïm literalment per *puntuació* el terme hebreu נִקּוּד (*niqqud*), que indica els signes diacrítics que s'afegeixen en determinats casos a les consonants hebrees per a distingir matisos de pronunciació: vocals, geminació de consonants, etc. (N. dels t.)

** Mordechay Mishor, lingüista membre de l'Acadèmia de la Llengua Hebrea, i Moshe Florentin, director de la revista *Ha-Ivrit* (nom que ha adoptat recentment la revista *Lešonenu la-Am*) han autoritzat TAMID a publicar aquesta traducció de l'article del doctor Mishor «Ha-niqqud šellanu 'al parašat deraḳim», aparegut originàriament en hebreu en *Lešonenu la-Am* (Jerusalem), 55, núm. 3-4 (5765-5766 = 2005-2006), p. 121-136. La traducció ha estat duta a terme per Pere Porta i Roca i Pere Casanellas, i ha estat revisada pel mateix autor; inclou també el pròleg de Moshe bar Asher, president de l'Acadèmia de la Llengua Hebrea (p. 119-120 de l'original hebreu). No s'han inclòs en aquesta traducció les «Regles de flexió del nom» i el text de la Declaració de la Independència de què es parla al final de l'article i que el lector podrà consultar a les pàgines 137-150 de l'original.

actuals i futures. Aquesta simplificació es concreta pràcticament en la unificació del so [a] en el *pàtah* (restant, doncs, bandejat el *qàmets*) i del so [e] en el *tseré* (restant, doncs, suprimint el *segol*).

El doctor Mishor fonamenta la seva proposta tant des del punt de vista històric com lingüístic, i declara que es pot redactar perfectament un tractat gramatical coherent i respectuós amb la tradició i alhora més simple, que, tot respectant absolutament la idiosincrasia de la llengua, posi les coses força més fàcils als israelians d'avui, especialment als professors d'hebreu.

Paraules clau: reforma de l'ortografia hebrea, puntuació hebrea, ortografia hebrea, vocals hebrees, llengua hebrea, hebreu

Hebrew punctuation at a crucial crossroads

Abstract. Renowned for his research in the field of the Hebrew language, Mordechay Mishor has been in charge of the Ancient Literature Section within the Academy of the Hebrew Language's Historical Dictionary Project for many years. He was chosen to be a member of the Academy's Grammar Committee in 1998, and of the Academy itself in 2009.

Concerned by the difficulty that traditional Hebrew punctuation entails for the new generations of Israelis, the author considers the possibility and expediency of introducing a simplified punctuation system to make things easier for present-day and future generations. The simplification involved consists practically of using *patah* for every [a] sound (thus suppressing *qamats*) and *tseré* for every [e] sound (thus suppressing *segol*).

Dr. Mishor offers both historical and linguistic arguments for his proposal. He states that it is entirely possible to come up with a simplified grammatical treatise that is consistent with and respectful of tradition, and which makes things a great deal easier for the Israelis of today, particularly those who teach Hebrew, without being detrimental to the language's idiosyncrasy.

Keywords: reform of Hebrew orthography, Hebrew punctuation, Hebrew orthography, Hebrew vowels, Hebrew language, Hebrew

Pròleg

Al qui segueix amb atenció l'ensenyament de l'hebreu i de la seva gramàtica a les escoles israelianes des que es va crear l'Estat, no li costarà veure fins a quin punt s'ha reduït l'ensenyament de la puntuació.

Uns diran que qui parla hebreu ja no té cap necessitat de conèixer la puntuació. La pronunciació de l'hebreu li ve als llavis des de la seva tendra infantesa. I al qui parla malament o «destrossador» de formes de la llengua no cal pas importunar-lo fent-li aprendre un sistema de puntuació pesat.

Fins fa quaranta anys tothom aprenia la puntuació i les regles de la flexió de nom, verb i partícules, i no pocs alumnes havien adquirit un domini impressionant de la puntuació en acabar l'escola. Els nous i «moderns» mètodes que s'han apoderat de l'ensenyament a les escoles i han bandejat continguts de gran valor, han abocat a una reducció de l'aprenentatge dels orígens de la cultura jueva clàssica i és evident que això no ha deixat d'afectar també l'ensenyament de la gramàtica hebrea i, en concret, la puntuació.

El que és clar és que després de més de cent anys de parlar hebreu, una parla que es basa en la pronúncia existent en la realitat de només cinc vocals («la pronúncia sefardita») i que conviu amb la puntuació tiberienca, que té set signes que representen set qualitats vocàliques diferents, queda garantit el conflicte permanent entre la parla oral i la normativa de la puntuació escrita. Aquest conflicte no és pas nou; d'ençà que es va difondre la puntuació tiberienca per tota la diàspora jueva i fins i tot va arribar, a l'edat mitjana, als qui tenien la pronúncia sefardita, els escriptors no han pogut mantenir les regles d'aquesta puntuació i ha resultat que vacillen entre els signes de puntuació que representen vocals amb una pronunciació idèntica o propera en la seva parla (intercanvi del *qàmets* per *pàtah* i del *pàtah* per *qàmets*, o del *tseré* per *segol* i del *segol* per *tseré* en els manuscrits de llibres bíblics, de la Mixnà i de poesia que van puntuats amb puntuació «sefardita-itàlica»), i se'n troben que mantenen, de fet, un sistema de cinc vocals.

És així com gent particular —no pas poca— ha resolt el conflicte entre el que s'escriu i el que es llegeix i es pronuncia. Avui dia més de cinc milions d'homes, dones i criatures tenen l'hebreu com a llengua materna o almenys com a llengua d'ús diari, sigui com a llengua parlada sigui com a llengua escrita. En diverses circumstàncies, l'escriptura necessita el complement de la puntuació per a ser precisa. I hi ha textos que van completament puntuats, com els materials dels alumnes de les classes elementals de les escoles. I el mateix passa amb els textos que s'utilitzen en els centres d'ensenyament de l'hebreu per als immigrants i els turistes, i amb els llibres de poesia.

Molta gent bona i respectable pensa que la puntuació tiberienca és un patrimoni cultural (n'hi ha que parlen de «patrimoni religiós») al qual no s'ha de renunciar amb lleugeresa, però també n'hi ha que addueixen: «Que la puntuació s'adapti a la llengua corrent!» Dit d'una altra manera: cal adaptar el sistema de puntuació tiberienc de set vocals a la realitat de cinc vocals.

El doctor Mordechay Mishor és conegut de tothom arran dels seus importants èxits en la investigació de la llengua dels Savis i per haver estat durant molt de temps el cap d'aquesta secció dins el Diccionari Històric de l'Acadèmia de la Llengua Hebrea. Però Mishor és també un home «de la llengua del present», que s'ha fet famós per la seva obra, escrita en col·laboració amb Shoshana Bahat (†), *Millon ha-howe* («Diccionari del present», «Dictionary of contemporary Hebrew»). I ara ell mira també de donar el seu cop de mà a la «gramàtica del present» (en hebreu: לְדִקְדוּק הַהוֹנֶה; ell hauria puntuat aquestes dues paraules així: דִּקְדוּק הַהוֹנֶה, i així donem com a exemple de la seva puntuació totes les cinc vocals que ell recomana).

Sóc del parer que és convenient dur la proposta del doctor Mishor a debat públic i demanar a tot aquell qui vulgui respondre-hi en major o menor mesura, o a tot aquell qui de debò vulgui enfrontar-s'hi, que faci acte de presència i que faci les seves propostes en aquest debat. Aquest és el motiu de la publicació d'aquest fascicle de *Lešonenu la-Am*. És clar que amb això l'Acadèmia no preten donar la seva aprovació a la proposta de Mishor de reduir a cinc els signes de puntuació vocàlics, sinó obrir un ampli debat sobre el tema. És d'esperar que aquesta publicació ajudi perquè les coses puguin acabar aclarint-se.

No és clar si el canvi proposat podrà venir de «directrius procedents de dalt» o bé si s'alçarà i pujarà «des de la base». Sigui com sigui, convé que els qui fan recerca, els mestres i qualsevol que se senti proper a les qüestions de cultura hebrea prenguin una part activa en aquest debat o, com a mínim, el segueixin. Si la proposta de Mishor cristallitza en una teoria estructurada i en una gramàtica completa, aleshores els organismes de l'Acadèmia podran debatre-la tant a partir del que ens aporta l'estudi de «la tradició de les generacions» com a partir de la consideració de «l'hebreu corrent». Només el pas del temps dirà si de debò tirarà endavant el canvi proposat o bé si l'assumpte quedarà en allò d'«ha valgut la pena fer l'esforç d'estudiar-ho».

16 d'adar del 5766 = 16 de març del 2006

Moshe Bar-Asher

El nostre sistema de puntuació es troba en crisi

En la Comissió de Gramàtica de l'Acadèmia de la Llengua Hebrea, que està tota ella dedicada a la formació dels mots, es planteja de tant en tant la qüestió de triar entre *qàmets* i *pàtab*, i entre *tseré* i *segol*, és a dir, entre signes vocàlics que no tenen una pronunciació diferenciada segons la normativa fonètica de l'hebreu estàndard. La intenció de la Comissió és d'apuntar cap a la vocal «original» que era habitual en el mot en qüestió en el cas que aquest mot hagués arribat a nosaltres via tradició tiberienca, en la pronunciació de la qual es feia certament la distinció entre *tseré* i *segol* i entre *qàmets* i *pàtab*. El problema s'eleva a la categoria de «virtual» quan el mot en qüestió és un mot modern manllevat d'un idioma estranger i es fa més intens encara en la transcripció hebrea d'un nom propi o d'un topònim d'una altra llengua. Més d'un cop es fa fortament present la incomoditat d'haver de decidir en un tema que no té cap realitat en la nostra normativa fonètica, sinó que ens ve imposat per un sistema d'escriptura que té l'origen en un dialecte hebreu que no encaixa amb l'estàndard de la nostra llengua, l'estàndard de què és responsable la mateixa Acadèmia. I pel damunt de la Comissió plana la sensació que aquest sistema d'escriptura acabarà cedint el seu lloc, més tard o més d'hora, a un sistema que s'adapti més a les necessitats del nostre hebreu estàndard.

Hauria estat possible ignorar l'atmosfera que es respira en la Comissió de Gramàtica si això fos un assumpte intern, que afectés només la tasca dels membres de la Comissió. Però la puntuació ha entrat en crisi per altres motius, també més enllà de les parets de la Comissió de Gramàtica. La normativa de la puntuació ha desaparegut d'una manera gairebé total dels sistemes educatius i no és coneguda pràcticament més que per un grapat d'especialistes que s'hi dedica professionalment. Tornem, però, a la Comissió de Gramàtica.

Aquests darrers anys he acostumat a intercalar en totes les sessions una observació sobre el tema de la necessitat d'un sistema de puntuació nou. Reconec que les meves observacions no sempre han respost a una necessitat del debat dels temes de l'ordre del dia, i per això s'han convertit en un assumpte d'humor i no s'han inclòs en els informes de les sessions. Però una vegada em vaig adreçar als meus col·legues de la Comissió de Gramàtica i amb una serietat total els vaig preguntar quina era, al seu entendre, l'esperança de vida del sistema de puntuació actual, i si no hi havia motiu per a començar a pensar en una alternativa; és a dir, una alternativa que fos acceptable per ells —els membres de la Comissió de Gramàtica— i que tingués també la probabilitat de ser acceptada pel Ple i, al capdavant, per tot el públic dels qui s'interessen per l'hebreu. Pel que fa a la pregunta sobre l'esperança de vida del nostre sistema de puntuació,

ningú no es va arriscar a contestar; i quant a la pregunta sobre la possibilitat d'un sistema de puntuació alternatiu, la resposta del president de la Comissió va ser molt més optimista del que jo hauria pogut mai esperar: «Si un nou sistema de puntuació té la capacitat de descriure d'una manera adequada la configuració gramatical de l'hebreu, té perspectives de ser acceptat.»

Cal dir en honor a la veritat que, pel que fa a la primera pregunta —quina esperança de vida té el nostre sistema de puntuació—, jo tampoc no estic disposat a arriscar-m'hi. Però sí que ho estic a fer tot el que pugui per tal que el dia que hagi madurat la convicció que el sistema ha fet aigües i que ja no hi ha ningú que pugui salvar-lo, i la gent d'acció comenci a preguntar-se amb angou: «I ara, ai las!, què farem?» i després de debatre es decideixi constituir una Comissió, etc., jo estigui preparat per fer tot allò de què sigui capaç perquè aquell mateix dia es disposi d'una alternativa ordenada i consolidada amb antelació.

Així, doncs, em vaig posar a elaborar un sistema de puntuació alternatiu que, si tenia el suport de l'Acadèmia de la Llengua Hebrea, pogués començar a utilitzar-se progressivament en el termini d'un decenni o d'un decenni i mig a comptar del dia de la seva aprovació. Els punts fonamentals d'aquest sistema són la supressió del *qàmets* i del *segol* i una simplificació general dels *hatefs*, inspirada en els manuscrits de l'edat mitjana¹ i en l'esperit d'allò que va dir el professor Zeev Ben-Hayyim fa quaranta-sis anys: «La puntuació podrà ser-nos una eina necessària, només si s'hi fan esmenes, si s'hi introdueix una reforma que elimini el *qàmets*, potser també el *tseré* o el *segol* i els *hatefs*.»² I paral·lelament vaig posar-me a redactar un manual de gramàtica basat en aquesta mateixa puntuació, de manera que en el moment que m'argumentessin que amb aquest sistema és impossible «descriure d'una manera adequada la configuració gramatical de l'hebreu», jo pogués immediatament presentar el meu tractat gramatical i proclamar: «Sí que és possible! Aquí ho teniu!»

Els qui s'esperen una «gran revolució» segurament restaran decebutos sentint afirmar que el sistema de què parlo apunta a l'hebreu estàndard. Així, doncs, jo m'oriento cap al mateix hebreu que fomenta l'Acadèmia de la Llengua Hebrea, la llengua que els consellers lingüístics de «La Veu d'Israel» malden per

1. Vegeu M. MISHOR, «Niqqud k"y Erfurt šel ha-Tosefta — leqaḥ ma'ası» [«Puntuació del manuscrit Erfurt de la Tosseftà: Lliçó pràctica»], *Lešonenu la-Am*, 53 (5762 = 2002), p. 143-147.

2. Vegeu Z. BEN-HAYYIM, «Ha-ketiv ve-hora'ato be-vet ha-sefer» [«L'escriptura i el seu ensenyament a l'escola»], *Lešonenu la-Am*, 11 (5720 = [1959/1960]), p. 51.

posar en boca dels locutors, la llengua que s'ensenya a l'escola; en resum, l'hebreu «bo». A aquest hebreu que, en principi, s'espera que mantingui la geminació de les lletres que porten *daqueix* fort; a aquest hebreu que s'espera que mantingui la pronunciació consonàntica de la lletra ם a final de paraula quan porta *mappiq*; a aquest hebreu en què el *xevà* de la vau copulativa i de les lletres ך, ם i ם canvia davant determinats contextos. Tot això ha de trobar expressió en el sistema de puntuació que desitgem. És a dir, que d'intenció de tocar la gramàtica estàndard en ella mateixa no n'hi ha cap. I les poques recomanacions d'esmena de la gramàtica estàndard que faig arran de la fixació del sistema proposat es basen en regles marginals de la mateixa puntuació tiberienca o d'altres tradicions de l'hebreu, segons el costum establert en la Comissió de Gramàtica respecte a qualsevol tema que es presenta.

Un sistema de puntuació nou no obliga a un canvi en la forma de l'escriptura consonàntica. Dels dos sistemes d'escriptura estàndard que tenim, hi ha bons motius per a adoptar de cara a aquesta necessitat justament l'escriptura plena, l'anomenada «sense vocals», a la qual d'ara endavant ja no escaurà el qualificatiu «sense vocals».

El sistema que es proposa és una mena de simplificació de la puntuació establerta, però em pertoca a mi posar bé l'accent en el fet que l'explicació de la simplificació no és de cap manera una concessió als incultes, ans un alliberament de la sobrecàrrega de la normativa de l'escriptura per la necessitat de fomentar adequadament l'hebreu estàndard. Si el sistema educatiu dona el seu suport a aquest nou sistema de puntuació, el professor de gramàtica s'alliberarà d'haver de dedicar el seu propi temps i el dels seus alumnes a «les lleis sillàbiques» i podrà dedicar-se a temes fonamentals de configuració gramatical. Aquesta puntuació simplificada retornarà la pròpia seguretat a tot aquell qui hagi de puntuar un mot hebreu o una part d'un mot, i serà així com desapareixerà l'estigma de la ignorància del front de la gent culta que sap un hebreu excel·lent, entre la qual hi ha escriptors i poetes, però que necessiten els serveis de persones que es dediquen professionalment a puntuar.

La puntuació tiberienca continuarà regnant sobiranament en els «llibres sants» i en les edicions de poesia que ja existeixen i serà la base per a la recerca de la llengua hebrea en els departaments d'hebreu de les institucions d'ensenyament superior, al costat d'altres sistemes de puntuació, principalment la puntuació babilònica, que és la base de la tradició viva dels jueus del Iemen.

En el present article es proposa un sistema de puntuació dins l'esperit d'aquests principis. Per ressaltar l'especificitat del sistema proposat enfront de la puntuació estàndard actual (tiberienca), s'hi afegeix com a apèndix un mo-

del de regles de flexió del nom, una mena de reelaboració de les Regles que es van publicar a *Lešonenu la-Am*, 51-52, fascicle 4 (5760-5761 = 2002).

La nostra puntuació i la realitat lingüística

La puntuació en els seus diversos sistemes es va inventar, com és sabut, en el segle setè o vuitè, quan la biblioteca jueva ja estava llastada amb el pes de la literatura rabínica clàssica.

El sistema de puntuació que nosaltres fem servir és una herència de l'escola de Tiberíades. Aquesta escola va desenvolupar una tradició lingüística que tenia set qualitats vocàliques i unes diferències de quantitat que tenien com a principi la diferenciació entre vocals plenes i vocals murmurades, que també eren set. L'escola tiberienca va inventar un sistema de signes diacrítics —els signes de la puntuació anomenada «tiberienca», a partir del nom de l'escola de Tiberíades— que corresponia, no cal dir-ho, a la tradició de pronúncia que pretenia descriure: set vocals «plenes» enfront de set vocals «murmurades», sempre àtones. Per a representar les set vocals plenes es feien servir set signes: *híreq*, *tseré*, *segol*, *pàtah*, *qàmets*, *hólem* i *xúreq* (o *qibbuts*). Pel que fa a les diferències de pronúncia, el *tseré* s'acosta més en qualitat al *híreq* i el *segol* s'acosta més al *pàtah*; el *qàmets* representa, en qualsevol posició, una mateixa qualitat, entre el *pàtah* i el *hólem*; el *qibbuts* i el *xúreq* tenen el mateix so, i que es faci servir l'un o l'altre depèn de la presència o absència d'una vau. Per a les set vocals murmurades es feien servir, en principi, uns signes compostos del *xevà* i el signe de la vocal plena que en determinava la qualitat: *hatef híreq*, *hatef tseré*, *hatef segol*, etc. La qualitat de les vocals murmurades depenia en gran mesura del context fonètic: davant de consonant gutural es feia servir la vocal de la gutural; davant de iod, el *híreq*; i en la resta de casos, el *pàtah*. En aquests casos, els puntuadors podien acontentar-se amb el signe de *xevà* sol (que indicava també l'absència de vocal) i resoldre la precisió de la lectura mitjançant les «lleis de realització»: pel que fa a la qualitat del *xevà*, *דִּי* es llegirà, doncs, *דִּי*, i *קִּהִי* es llegirà *קִּהִי*, *תִּאֲנֶה* es llegirà *תִּאֲנֶה*, *בְּרַכָּה* es llegirà *בְּרַכָּה*, etc. (restes de la representació plena de les vocals murmurades es troben encara en determinades edicions de la Bíblia, com ara *שְׁבַלִּי*, *קִּעֲרָה*). La representació de les vocals murmurades amb signes compostos (els *hatefs*) s'ha mantingut com a tal en casos en què la vocal murmurada no depèn d'un factor condicionant: *אֲמַת*, *נְעַלְמִים*, etc. Els qui seguien la puntuació tiberienca van desenvolupar la seva tradició amb una meticulositat que suscita admiració. Indicaven matisos subtils en l'accentuació de les paraules i en la descripció de la tradició de la

cantillació en la lectura en públic, i es van esforçar en la composició de llibres al màxim de precisos quant a la preservació de l'escriptura plena i defectiva amb *matres lectionis* (un camp més aviat anàrquic en la tradició masorètica), quant a la divisió en seccions (*parašot*) i quant a d'altres precisions de la tradició, acompanyats de notes textuais. No té res d'estrany que els exemplars tiberiencs de la Bíblia servissin d'original per a fer còpies entre els copistes de la resta de comunitats jueves del món i contribuïssin a difondre la puntuació tiberienca per tot el món jueu.

Paral·lelament, es van desenvolupar altres escoles que tenien una tradició lingüística diferent de la de l'escola tiberienca quant al nombre de vocals i que tenien sistemes diferents de signes, tot en consonància amb la tradició fonètica de cada escola: a Babilònia, un sistema de sis signes vocàlics (que va donar origen a la tradició iemenita); a Palestina, al costat del sistema tiberienc, un sistema de cinc signes vocàlics (que va donar origen a la tradició sefardita). Aquestes tradicions no van ser pas menys correctes i vàlides que la tradició local dels tiberiencs. Al contrari, en alguns detalls són més conservadores que la tiberienca i estan més adaptades a la versió escrita de la Bíblia, mentre que la tradició tiberienca es veu forçada a assenyalar un *qeré* diferent del *ketiv*. Em refereixo als mots que tenen *qàmets* o *hatef qàmets* representats amb la *mater lectionis* *vau* i que segons les altres tradicions s'han de llegir amb *hólem* com ara וְגִדְלוּ-חֶסֶד (Sl 145,8), אֶזְרוּנוּ (2Cr 8,18). El que tenien en comú tots els sistemes de puntuació és que era possible, de fet, combinar els seus signes amb qualsevol sistema d'escriptura, prescindint de la presència o absència de *matres lectionis*. Amb el pas del temps i d'una forma progressiva, el sistema de signes de l'escola tiberienca es va imposar en totes les comunitats jueves i d'aquesta manera es va originar una falta d'adequació entre els signes de puntuació que es feien servir per a escriure i la tradició lingüística autèntica de cadascuna de les comunitats.

La puntuació tiberienca es va convertir en el patrimoni dels gramàtics de Sefarad en època medieval. Aquests gramàtics van mirar d'explicar el sistema de puntuació que havien adoptat —el sistema tiberienc— a la llum de la pronúncia que ells empraven quan parlaven, la qual s'havia originat en una tradició diferent, que només reconeixia cinc vocals. Particularment, havien d'explicar l'excés de signes —dos signes per a la vocal [e] (el *tseré* i el *segol*), dos per a la vocal [a] (el *qàmets* en part de les seves ocurrencies i el *pàtah*) i dos per a la vocal [o] (el *qàmets* en part de les seves ocurrencies i el *hólem*)— i inventar una regla que regulés la pronúncia del signe *qàmets*. Van poder ignorar les realitzacions diverses del *xevà* mòbil pel fet de no tenir representació escrita (en unes comunitats de Sefarad es pronunciava [e] i en unes altres es pronunciava [a], i al capdavall, com és sabut, es va acabar imposant el so [e]).

En virtut de la força que va adquirir aquest sistema de puntuació en totes les comunitats jueves, tot i l'artificialitat del seu ús, és tingut pel sistema de puntuació únic i tota desviació de les seves normes es considera una falta. Més encara: com a conseqüència de les regles d'escriptura «gramatical» que van cristallitzar a partir d'aquest sistema, es va crear una mena de vinculació entre l'escriptura de les lletres i l'ús dels signes de puntuació, fins al punt que si en un text escrit en escriptura plena un escriptor actual considera necessari de puntuar una paraula completa, de seguida abandona l'escriptura plena i adopta una escriptura «gramatical». Aquest costum és contrari a la naturalesa de la puntuació en la seva essència, ja que la seva especificitat rau, tal com s'ha dit, a no dependre de les lletres.

Els esforços que van esmerçar els gramàtics a construir un pont salvant l'oposició entre l'hebreu de la tradició de la seva pròpia pronúncia i el sistema de puntuació tiberienca van acabar creant la il·lusió que l'una i l'altre són originalment una unitat orgànica, i que és impossible fer una descripció plena i correcta de l'estructura d'una paraula hebrea si no és a partir de la puntuació tiberienca. La distorsió —ingènua, és clar— salta a la vista. Però el mètode va tenir èxit i, comptat i debatut, després de generacions d'activitat gramatical, va arribar a una formulació molt perfeccionada: un sistema d'oposicions de quantitat entre cinc parelles de vocals. Aquesta normativa va establir unes regles de puntuació prou efectives, si més no per a regular l'aparició de les vocals segons les classes de síl·labes. La «nostra» gramàtica —la que avui s'ensenya a l'escola— és hereva d'aquesta normativa. La nostra escriptura «gramatical» —obra de David Yellin en el primer decenni del segle xx— combina amb aquella normativa els resultats de la gramàtica històrica, i pot crear la il·lusió que en algun temps històric (l'època en què es va inventar la puntuació?) hi havia suposadament una diferència fonètica entre les vocals llargues i les seves anàlogues mitjanes (*tseré, qàmets gadol* i *hólem*, que s'havien originat a partir de les vocals protosemítiques breus).

El renaixement de la llengua —i, doncs, l'existència de generacions de parlants que tenen l'hebreu per llengua materna— ha restringit el recurs a l'escriptura a la necessitat de l'aprenentatge de la llengua. L'ús de tots els signes de puntuació en l'escriptura s'ha convertit en una cosa supèrflua i en l'escriptura ordinària en prosa en les seves diverses variants —que fa ús abundant de les *matres lectionis*— n'hi ha prou amb una puntuació auxiliar. L'esforç en l'ensenyament de la puntuació —entre la memorització de regles i la projecció d'una imatge de la paraula puntuada a la memòria— ha esdevingut incomparablement més gran que el benefici pràctic que se n'obté, i en comptes de ser un instrument favorable per a la comunicació s'ha convertit

en una càrrega que la societat no pot suportar. El resultat ha estat una disminució de les exigències per part dels responsables de l'educació i el fet de confiar la tasca de la puntuació —en els gèneres de puntuació obligada, com ara la poesia— a puntuadors professionals (i pobre del poeta que té necessitat que un altre li puntuï la poesia).

Ha arribat el moment de qüestionar els qui van posar les bases de la parla hebrea a Israel i preguntar-nos per què no van escollir la pronunciació asquenazita, que en les seves vocals concorda amb la tradició tiberienca. D'aquesta manera s'hauria resolt per si sol el problema de la concordança entre la pronúncia i la puntuació, i hauríem pogut adoptar els tractats de gramàtica que ens van llegar els tiberiencs en comptes de la normativa enrevesada dels gramàtics sefardites. La resposta és que la tria de la pronunciació sefardita es va basar d'antuvi en una consideració ideològica (d'acord amb la comprensió científica d'aleshores): es va escollir la pronunciació sefardita perquè era més correcta, perquè era més fidel a l'hebreu dels nostres avantpassats que no pas l'asquenazita.³ Després de consolidar-se un sistema fonològic correcte a Israel que es renova adequadament, calia decidir-se a adoptar un sistema de puntuació que s'adigués amb la fonologia i les formes del nostre hebreu, tal com es dedueix necessàriament de la mateixa naturalesa de la puntuació. Essent així les coses, quin és l'impediment? El temor de segar l'herba sota els peus a la gramàtica hebrea, segons la van entendre els nostres mestres en temps passats, i potser la fe ingènua que sobre la puntuació tradicional recau una certa sacralitat. En realitat, és el contrari el que és correcte. La puntuació és, certament, el suport fidel on recolza el qui llegeix per a preparar-se a si mateix de cara a la lectura pública, però, com és sabut, la lectura es fa a partir d'un llibre no puntuat. Un Pentateuc que porti escrita la puntuació és invàlid per a la lectura a la sinagoga.⁴

3. Vegeu Z. BEN-HAYYIM, *Be-milhamatah šel lašon* [«En la lluita de la llengua»], Jerusalem, 5752 = 1992, p. 253; així com les paraules d'E. Ben-Yehudà en l'assemblea fundacional de l'Organització d'Ensenyants, a Zikhron Yaakov, 1903 (*Leqet te'udot le-toledot Wa'ad Ha-Lašon we-ha-Aqademya la-Lašon ha-Yvrit 5650-5730 u-le-ħidduš ha-dibbur ha-Yvri* [«Col·lecció de documents per a la història del Comitè de la Llengua i de l'Acadèmia de la Llengua Hebrea 1889/1890-1969/1970 i per a la renovació de la parla hebrea»], Jerusalem 5730 = 1970, p. 160).

4. *Šulhan 'Aruḵ*, «Yore De'a», 274, 7.

El sistema que es proposa

Un principi important del sistema que es proposa consisteix a suprimir la dependència de la puntuació del fet que hi hagi o no hi hagi *matres lectionis*. Així hi ha com un retorn de la roda a l'estat anterior a l'actuació dels gramàtics que van intentar imposar a l'hebreu un sistema d'escriptura a l'estil de l'àrab.

El pas més revolucionari del sistema que es proposa és l'eliminació total de dos signes de puntuació: el *qàmets* i el *segol*. El *qàmets* de la puntuació actual se substitueix pel *pàtab* o pel *hólem*, d'acord amb la pronunciació estàndard; el *segol* se substitueix pel *tseré* (סֶרֶר), la pronúncia correcta del qual és igual que la del *segol* ([e], no pas [ey]). D'aquesta manera, el nombre de signes vocàlics es redueix a cinc. El *xevà* i els *hatefs* requereixen una consideració acurada. La naturalesa fonològica del *xevà* rau en la manca de diferenciació de la qualitat de la vocal. Això es manifesta funcionalment en les formes flexionades enfront de les formes bàsiques de la paraula, quan la vocal es distància de l'accent: un *xevà* en una forma flexionada pot reemplaçar una vocal plena com ara קָבַל-קְבֹּל, שָׁמַר-שְׁמָרוּ, יָכַל-יִכְלוּ. En la forma bàsica del mot, un *xevà* representa una vocal històrica que en hebreu s'ha convertit en *xevà* en allunyar-se de l'accent.

En hebreu estàndard, la naturalesa fonètica «*xevà* mòbil» no existeix. La pronúncia estàndard del *xevà* a principi de mot, fins i tot segons els més primmirats, és en tot idèntica, inclosa la llargada de la vocal, a un *segol* o *tseré*. Per exemple, la pronúncia del *xevà* de la lletra reix de la forma singular סֶפֶרְךָ 'el vostre llibre' és igual que la pronúncia del *tseré* de la reix de la forma plural סְפָרֵיכֶם 'els vostres llibres'. La diferència de llargària que havia existit en altres temps en hebreu entre el *xevà* mòbil i les vocals plenes ja no existeix en el nostre hebreu d'avui (com tampoc no existeix en la tradició viva de les comunitats sefardites). Pel que fa a la pronúncia habitual, a principi de mot el *xevà* de vegades no es pronuncia, com en el mot לְגִימָה, i de vegades es pronuncia [e], com en el mot לְגִימָה. La indicació de dos elements fonètics diferents (absència de so, [e]) amb un mateix signe (*xevà*) serveix per a una finalitat morfològica: indicar que les dues paraules —לְגִימָה, גְּלִימָה— pertanyen al mateix paradigma i tenen un mateix comportament, per exemple quan s'hi prefixa una de les lletres ב, ג, כ o ל: לְגִימָה, וּגְלִימָה. Per aquestes raons, d'acord amb el sistema proposat, el *xevà* es mantindrà com en la puntuació actual.

El mateix passa amb els *hatefs*: en el nostre hebreu estàndard no existeix cap naturalesa fonètica «*hatefs*». La pronúncia dels *hatefs* és idèntica a la de les vocals plenes anàlogues. Només que aquí, a diferència del que passa amb el *xevà*, la situació és més complexa. En la puntuació tiberienca, els *hatefs* es troben en dues

situacions: (a) en una situació paral·lela a la del *xevà* quiescent: מְאַמֵּר, הֶעֱבִיר, צִדְדֵימָּ; (b) en una situació paral·lela a la del *xevà* mòbil: אֶגְרוֹז, עֶרְבָה, אֶנְיָה, שׁוֹאֲלִים.

En la situació *a*, el *hatef* és una mena de «lliscament» de la vocal anterior fins més enllà de la gutural. Darrere de *segol*, *pàtah* i *qàmets*, el *hatef* és de la mateixa tonalitat de la vocal (הֶעֱבִיר, מְעַבֵּר, מְעַבֵּר), i darrere de *híreq* i de *quibbuts* és de la tonalitat del *pàtah* (מְשַׁעֲשַׁע, שְׁעֵשֶׁע). Pel que fa al funcionament, el *xevà* i el *hatef* en aquesta situació es poden considerar dues realitzacions entre les quals es pot triar: הֶעֱתַק-הֶעֱתַק, לֶחְשׁוּב-לֶחְשׁוּב, הֶאֱדִים-הֶאֱדִים. Sembla que en la nostra llengua viva hi ha una preferència pel *xevà* darrere de *het* i pel *hatef* darrere de א, ה i ע.

En la situació *b*, hi ha els *hatefs* que provenen d'una vocal plena, sigui en una paraula flexionada en relació amb la seva forma bàsica, sigui en la forma bàsica d'una paraula en relació amb la seva suposada forma històrica.

La conversió de la vocal original en *hatef* depèn del factor de l'accentuació. En les formes flexionades, el *hatef qàmets* és el substitut del *hólem* de la forma bàsica, i el *hatef pàtah* és el substitut del *qàmets* o del *tseré*. És a dir, mentre que el *hatef pàtah* neutralitza l'oposició entre *qàmets* i *tseré*, com ara en עֲנוּיִם, plural de עָנוּ, i עֲנַבִּים, plural de עֵנַב, el *hatef qàmets* és el substitut del *hólem*, que es pronuncia exactament igual, com en עֲנִי, forma constructa de עָנִי. La meua proposta és que un *hatef* que tingui per origen una vocal plena es mantingui en les formes de la flexió i en el constructe del mot només en el cas que hi sigui a causa de la neutralització de dues vocals bàsiques diferents. Segons aquest principi, un *hatef pàtah* es mantindrà tal qual i la resta de *hatefs* no s'utilitzaran en les formes flexionades ni en el constructe: אֶזְזוּרִים i, enfront d'això, אֶזְמוּנו (en la puntuació actual: אֶזְמוּנוּ), זְרָבוֹת (en la puntuació actual: זְרָבוֹת).

Aquest principi s'aplicarà també a la forma bàsica del mot. Els *hatefs* de la forma bàsica del mot, que en general van en la seva primera consonant, es poden considerar com una neutralització d'una vocal plena històrica segons les regles que s'apliquen de fet a les formes flexionades, en qualitat de retorn del mot al seu origen: הֶבְנֵה i, enfront d'això, אֶמַת (en la puntuació actual: אֶמַת), אֶנְיָה (en la puntuació actual: אֶנְיָה).

L'ús de vocals plenes en comptes de *hatefs* en les condicions detallades més amunt continua una línia gramatical antiga. En la tradició tiberienca es troba el *tseré* en comptes del *hatef segol* que hom esperaria: אֶשֶׁר תֵּאֲפֹ אֶפֹ (Ex 16,23); el plural de אֶבְרִים en la llengua de la Mixnà en totes les tradicions vives és אֶבְרִים, amb *tseré*. També es troba un *hólem* en lloc del *hatef qàmets* esperat: אֶהָלִים (Gn 25,27; i de fet en tota la flexió del plural de אֶהָלִים), i aquesta és la regla en totes les tradicions pel que fa a la llengua de la Mixnà en el plural dels *segolats* del

paradigma פִּעֵל.⁵ Aquest és el comportament de la puntuació babilònica i palestinenca.

Qüestions gramaticals

1. La ׀ conjuntiva i les lletres ב, כ i ל (davant de mot indeterminat)

El *hólem* i el *tseré* que es proposen per a substituir els corresponents *hatefs* rebran el mateix tractament que les vocals plenes en tots els aspectes i es puntuarà amb *xevà* la ׀ conjuntiva i les lletres ב, כ i ל que es prefixen als mots. El fet que el *xevà* es trobi davant del *tseré* no causarà de fet cap canvi de pronúncia, perquè davant de *hatef segol* aquestes lletres es puntuaran en la puntuació tiberienca amb *segol* (אמת וְאִמּוֹנָה) i en la puntuació proposada amb *xevà* (אמת וְאִמּוֹנָה), i que la seqüència ׀וְאִ sona igual, en la pronúncia estàndard, que el grup ׀וְאִ.

En casos més rars es crearà una diferència quan dues lletres servils s'afegeixen a un mot com ara אִגּוֹז, que en la puntuació tiberienca es puntuarà וְאִגּוֹז, בְּכִאֲגוֹז, mentre que en la puntuació proposada es puntuarà וְאִגּוֹז, בְּכִאֲגוֹז. La posició davant del *hólem* causarà un canvi de realitat perquè en lloc de וְחִדְּשִׁים, בְּחִדְּשִׁים, etc., amb *qàmets qatan* o *hatuf*, es puntuarà וְחִדְּשִׁים, etc., amb *xevà*. A mi em sembla que en el cas que s'adopti la puntuació proposada es notarà un gran alleujament i la llengua es deslliurarà d'una pronúncia realment estranya a l'orella israeliana. Quedarà també alliberada de puntuacions a l'estil de בְּאִנְיָה, a partir de les quals no es pot saber si el mot és determinat o indeterminat.

Comparat amb això, vocalitzar les lletres servils amb *pàtah* no és una cosa que ens soni estranya i en certes expressions o frases fetes sona completament normal, com ara שׁוֹר וְתָמוֹר, גַּם אֲנִי בְּהִלּוּמִי, i principalment en cançons (i en ultracorrecció: וְאִנּוּכִי, בְּהִלּוּנְךָ). És a dir, que el manteniment del *hatef pàtah* a començ de mot no canviarà pas el capteniment lingüístic.

2. L'article definit davant de consonant gutural

En la puntuació proposada, l'article definit que en la puntuació tiberienca porta *qàmets* es puntuarà, naturalment, amb *pàtah*, igual que qualsevol altre

5. Vegeu H. YALON, *Mavo le-niqqud ha-Mišna* [«Introducció a la puntuació de la Mixnà»], Jerusalem, 5724 [= 1963/1964], p. 20.

qàmets que es pronuncii [a]. Quant als casos en què l'article es vocalitza amb *segol*, la gramàtica actual els defineix per la dependència del *qàmets gadol* i es pot generar la impressió que en un sistema que no distingeix entre *qàmets* i *pàtah* no serà possible introduir-hi una regla que estableixi quan l'article s'ha de puntuar amb la vocal [e]. Tanmateix no serà difícil establir una regla si canviem el concepte «*qàmets* en síl·laba àtona» pel concepte «*pàtah* en síl·laba oberta àtona»: l'article que es prefixa a un mot d'inicial ה, הּ o ע inicial que porti *pàtah* en síl·laba oberta àtona, es vocalitzarà amb *tseré*: הָעֵנִי, הָאִישׁ, הָהֵרֶה, הַחֶבֶר, הָהָרִים, הָעֵרִים, הָהָרִים, בֵּית הָעֶלְמִין, הָעֵרִים, הָהָרִים.

A aquesta regla, cal afegir-hi els mots monosil·làbics que tenen la lletra ה amb *qàmets* en síl·laba accentuada. Segons la puntuació tiberienca, una síl·laba tònica vocalitzada amb *qàmets* fa que l'article porti *segol* només en el cas que la consonant inicial del mot sigui una het. Exceptuant les formes bíbliques pautals com ara בְּהָרִב, es tracta només, de fet, de mots monosil·làbics: יוֹם טוֹב הַקֵּל; אִדָּם הָהָס עַל מִמוֹנּוֹ, בִּשְׁבַת הַכְּלִי; הָעוֹרֵף הָהָג עַל גּוֹזְלָיו (segons dicamen de l'Acadèmia de la Llengua Hebrea) enfront de הָהָג עַל גּוֹזְלָיו; הָהָד עַל הָהָד; הָהָד עַל הָהָד; הָהָד עַל הָהָד; הָהָד עַל הָהָד. La vocalització de l'article en aquests casos es pot determinar d'aquesta manera: quan l'article va amb noms del paradigma ע"ו (o que segueixin aquest paradigma) que són monosil·làbics i que són d'inicial ה amb *pàtah*: הָב, הָג, הָו (ח"ו"ג), הָד, הָו (ח"ו"ד), הָל, הָס, הָש, הָש, així com també הָם ('sogre'), es vocalitzarà amb *tseré*: הָהָב, הָהָל, etcètera.

Doncs bé, de dificultat fonamental per a trobar una definició que estableixi la regla que determini quan la ה article es vocalitzarà amb *tseré* (en lloc del *segol* de la puntuació vigent) fins i tot davant de paraula que comenci amb síl·laba tònica, de fet monosil·làbica, sense recórrer a l'existència del *qàmets*, no n'hi ha. Així i tot, aquesta regla és molt especial: afecta un grup molt petit de mots (set, en concret) i singularitza la consonant ה respecte a les consonants del seu mateix grup הּ i ע, en les quals la regla afecta només la síl·laba àtona. Em sembla, doncs, que es pot considerar de fer una homogeneïtzació suprimint la regla que afecta la ה en síl·laba tònica i fixant una regla única per a la ה, la הּ i la ע.

Tal com s'ha dit més amunt a propòsit de la puntuació de les lletres כ, ב, ו, ל, el *hólem* i el *tseré* que es proposen per a substituir els corresponents *hatefs* tindran en tot cas un tractament igual que les vocals plenes. D'acord amb això, els noms d'inicial ה amb vocal *hólem*, que en la puntuació tiberienca s'escriuen amb *hatef qàmets* (הְ), portaran la ה article vocalitzada amb *pàtah*, com ara הָחֹדְשִׁים, הָחֹדְשִׁים, הָחֹדְשִׁים, etc., com passa en la puntuació actualment vigent.

Aquestes desviacions respecte a la gramàtica tiberienca recolzen en tradicions lingüístiques que són marginals respecte de la majoritària puntuació tiberienca. Són desviacions que afecten categories reduïdes de l'entorn gutural, poden eliminar rareses per a l'oïda i no hi ha en elles res que pugui fer trontollar els principis dels sistemes de la gramàtica hebrea estàndard.

Què hi perdem: que es neutralitzen distincions

La reducció del nombre de signes vocàlics i l'adopció de l'escriptura plena («sense puntuació») afectaran unes quantes distincions gramaticals existents en la puntuació tiberienca. Aquesta qüestió és inevitable per la mateixa naturalesa de les coses: resulta que la puntuació tiberienca està ajustada a una tradició de pronunciació més rica i, com a conseqüència, el nombre de distincions que hi ha és més gran. Per exemple, la distinció entre *məḥlə* i *məḥlə* rau en la diferència fonètica entre el *pàtah* i el *qàmets*, diferència que no existeix en la nostra tradició lingüística, la sefardita. Pel que fa a la desaparició de la distinció entre *məḥlə* i *məḥlə*, no hi ha cap possibilitat d'acord; aquestes formes mantindran la seva ambigüïtat i es puntuaran d'acord amb la seva pronunciació normativa: *məḥlə*. Aquí he de fer notar, per mor de la precisió, que l'ambigüïtat existent en la pronúncia normativa enfront de la puntuació tiberienca és molt reduïda, perquè, en tot cas, el pes fonològic de les distincions tiberienques *tseré-segol* i *qàmets-pàtah* és bastant pobre. Més encara, les tradicions que distingeixen, per exemple, entre *qàmets* i *pàtah* prescindeixen d'aquesta distinció en la tradició de la lectura de la Mixnà i de la pregària en determinades categories morfològiques, com ara en l'oposició de la tercera persona masculina singular del passat enfront del participi masculí singular *nifal* en la conjugació dels verbs regulars: tant en un cas com en l'altre, els iemenites pronuncien *qàmets* («נכנס למקום» [Yoma 5,3]: passat); els asquenazites pronuncien en tots dos casos *pàtah* («הנני העני ממעש נפקד ונרעש» [pregària del celebrant que precedeix la pregària addicional del dia de Cap d'Any i del dia de l'Expiació]: participi).

I d'ací a l'accentuació, que és un element essencial en hebreu. La puntuació tiberienca dóna una informació que, en general, fa que es pugui deduir quin és el lloc de l'accent de la paraula, com ara אָמַר en contraposició a אִמַר: la forma que duu *segol* té accentuació plana i la que duu *tseré* la té aguda (l'escriptura que va fixar Yellin contribueix a la diferenciació, gràcies a l'ús de la *mater lectionis* *vau* en la forma que porta *tseré*). Aquesta és també la norma en altres esquemes com ara נָחַל ('torrent, riera') enfront de נָחַל מפלה ('patir una derrota'). Però

en el cos de la tradició tiberienca existeixen categories morfològiques en les quals la puntuació no és útil amb vista a l'accentuació; per exemple, ψ בּוֹ 'van agafar en captivitat' enfront de 'van tornar', ψ בּוֹ, forma de la conjugació del verb ψ בּוֹ enfront d'una forma de la flexió de la preposició ψ בּוֹ; ψ בּוֹ, tercera persona femenina singular del passat enfront del participi femení singular (i també 'camp d'espigues madures'); ψ בּוֹ, nom substantiu, comparat amb la tercera persona masculina singular del passat. Aquestes parelles de mots es diferencien per l'accentuació, i la puntuació no ofereix res que orienti el lector. És cert que en la tradició tiberienca també existeixen uns signes per a la indicació de l'accent, però aquests signes pertanyen al sistema de cantil·lació de la Bíblia i no pas al dels signes de puntuació.

En el sistema de signes d'accentuació, el *méteg* servia per a l'allargament de la duració de l'articulació d'una vocal —a l'estil del calderó en música— en síl·laba àtona. Tot i que aquest signe pertany al sistema de cantil·lació de la Bíblia i malgrat la seva funció original (de fet, s'estén com a signe d'accentuació secundària), solem servir-nos-en per a indicar l'accent i em sembla que es pot adoptar quan sigui necessari a criteri de l'escriptor, especialment per a distingir entre paraules que en la pronunciació només es diferencien per l'accent. D'aquest signe, convé que se'n faci un ús facultatiu i que sobre aquest particular no es finixin regles obligatòries.

Aspectes menors

Si cal triar un signe per a la vocal [a] i un per a la vocal [e], per què justament el *pàtab* i el *tseré* i no pas el *qàmets* i el *segol*?

Podem imaginar que el nou sistema de puntuació existirà durant un període indefinit en paral·lel amb la puntuació tiberienca, que s'emprarà en els llibres bíblics i en els de pregària així com en edicions puntuades de poesia i similars. En un estat de coses com aquest, és necessari no introduir un sistema que dugui confusió en els mètodes de lectura. Pel que fa a la vocal [a], cal tenir en compte que el *qàmets* també indica en l'hebreu d'avui la vocal [o], i puntuar la mem de la paraula ψ בּוֹ amb *qàmets* (ψ בּוֹ) podria fer que s'entengués que indica la vocal [o] (participi singular femení del *hofal*), i passa el mateix si es vocalitza amb *qàmets* el mot ψ בּוֹ, és a dir ψ בּוֹ, que hom podria equivocar-se i llegir [o] (forma de la flexió del nom ψ בּוֹ). Tot això, evidentment, fins que el nou sistema hagi fet arrels fondes i estables. Quant a la vocal [e], en determinades situacions el *segol* no em sembla tan «elegant» com el *tseré*. Per exemple, en síl·laba oberta final de mot, quan s'escriu una iod *mater lectionis*, el *segol*: ψ בּוֹ

(מְלַח), הֶרֶי (הַחוּשָׁךְ), i similars, em fa tot l'efecte d'una cosa més estranya que no pas el *tseré*: מְלַח (מֵי), הַחוּשָׁךְ (הֶרֶי). L'argument ací ve del cantó d'allò que hom està avesat a veure i no d'una necessitat lingüística. Per contra, en textos impresos deficientment (i en manuscrits de traç poc acurat) el *tseré* pot prendre's per un *pàtah*. Reconec que també estic influït per l'ús dels mateixos manuscrits medievals que adopten cinc signes vocàlics, com ara el manuscrit Erfurt: s'hi fan servir el *pàtah* i el *tseré* i no el *qàmets* i el *segol*. I no sé pas si aquest fet afebleix la meua tria o si la reforça.

Convé escriure el *mappiq* per a indicar la ה consonàntica a fi de mot (com ara גְבוּהָ, per contraposició amb גְבוּהָ, és a dir, גְבוּ אֹתָהּ, 'l'han recaptada' [en la puntuació actual: גְבוּהָ], perquè en aquesta paraula la ה no és el so final de mot), i així mateix convé escriure el *dagueix* fort. El *dagueix* oclusiu o suau s'escriurà només en les consonants ב, כ i פ. Es pot prescindir del punt dret de la xin i també del *xevà* de fi de mot (כֶּךְ, הֶלְכֶת).

Com ja s'ha dit, no hi ha cap lligam entre la puntuació i les *matres lectionis* i no hi ha cap necessitat d'introduir canvis en l'escriptura (consonàntica) per tal d'adaptar-la al sistema de puntuació proposat. Ara bé, sí que podria ser que justament a conseqüència de l'èmfasi que es posa aquí en l'absència de lligam entre l'escriptura i la puntuació s'obri la porta a alguns canvis de poca importància, puntuals, en l'escriptura, com ara la llicència d'escriure הַוְיָהּ, amb *vau*, tal com ja s'ha dit que apareix algun cop en versions escrites del text bíblic.

Ampliació de la puntuació auxiliar

De fet, la puntuació proposada es pot considerar una ampliació de la puntuació auxiliar que l'Acadèmia recomana utilitzar en cas de necessitat amb l'escriptura sense vocals. Només que la puntuació auxiliar reflecteix un sistema mixt, en part basat en la puntuació «gramatical» pura i en part «antigramatical» (per exemple, la primera vocal de הֶדֶשׁ [hólem], la primera vocal de הַדְּשִׁים [hatef qàmets] i la primera vocal de הַדְּשִׁים [qàmets qatan] s'escriuen totes tres amb *hólem* en l'escriptura sense vocals: הוּדְשִׁים, הוּדְשִׁים i הוּדְשִׁים). Aquesta desviació de la puntuació «gramatical» ens ha d'interessar, perquè conté latent un punt de vista lingüístic bàsic: la consideració de la situació fonològica de les vocals en l'hebreu viu. El sistema de puntuació que intento proposar es basa en el reconeixement que aquest punt de vista lingüístic, que és concebut com un peç secundari respecte a la part important del vestit, és en realitat la part important. La bretxa que s'ha obert en la puntuació auxiliar a partir de la llicèn-

cia del *hólem* en substitució del *qàmets qatan* i del *hatef qàmets*, convé que sigui la gran pauta i la norma bàsica per a l'ordenació de la puntuació.

En realitat, tota l'essència de la puntuació és auxiliar: va destinada a completar allò que les consonants no indiquen. I, per tant, essent com és la puntuació auxiliar, és necessari poder-la utilitzar en tota l'extensió que convingui: d'una forma «accidental», per a decidir entre homògrafs o per a guiar el lector en la lectura d'un mot rar i per a funcions similars; «pigallada», a fi que el lector es mogui sense entrebancs pel text, o «plena», per a expressar totes les realitats fonètiques que calen per a una correcta lectura del text i per a l'anàlisi morfològica. Tot plegat, no cal dir-ho, basat en un esquelet consonàntic únic. Segons aquesta puntuació, en la seva versió «plena», es podrà redactar un manual de gramàtica que obtingui la sanció de l'Acadèmia de la Llengua Hebrea i l'aprovació del Ministeri d'Educació, a partir del qual s'ensenyi en les escoles la morfologia de la llengua hebrea.

Aquest sistema de puntuació, com l'anomenarem?

La resposta a aquesta pregunta és unívoca: «puntuació sefardita».

Ara bé, per tal de no induir a error, val la pena afegir a la denominació «sefardita» un nom complementari que orienti sobre l'especificitat del sistema: aquest és un sistema de puntuació basat en la tradició sefardita i no pas en la seva puresa sinó tal com els qui ens han llegat la nostra llengua hebrea van tenir intenció de transmetre-la. Quina diferència hi ha, doncs, entre la tradició genuïnament sefardita i la tradició sefardita «tal com els qui ens han llegat la nostra llengua hebrea van tenir intenció de transmetre-la»?

De fet, no gran cosa. La diferència pot resumir-se en una sola qüestió: el *qàmets* davant gutural que porti *hatef qàmets* o *qàmets qatan*, que segons la tradició sefardita en ella mateixa es pronuncia sempre com el *pàtah*, mentre que en l'hebreu que els qui ens han llegat la llengua ens han transmès es pronuncia com el *hólem*, excepte quan el *qàmets* és una vocal d'article definit, com ara הַאֲנִי (una puntuació de l'estil de הָאֲנִי és equívoca). Segons la pronúncia sefardita «pura», tot *qàmets* que es trobi en aquesta situació s'ha de pronunciar com el *pàtah*, com ara הַעֲבָרִים, הַעֲבָרִים, הַעֲבָרִים, הַעֲבָרִים, הַעֲבָרִים, הַעֲבָרִים, הַעֲבָרִים i similars. Per una raó o per una altra, aquesta pronúncia no se la va fer seva tota la comunitat jueva que es va establir a Israel en els segles XIX-XX, potser perquè els asquenazites i els iemenites, per als quals, si es pot dir així, tot *qàmets* és com si fos «*qatan*», és a dir que es pronuncia [o], van fer que aquest *qàmets* fos *qatan* també en la tradició sefardita, en la qual equival a un *segol* o a un *pàtah*

en una situació com en: **נְעַלְכֶם, נְעַלּוּ, נְעַרְמוּ, נְעַרְמוּ**. La veritat sigui dita, l'Acadèmia va donar suport a aquesta pronunciació, que s'aparta de la tradició sefardita «autèntica», amb l'argument que és més «correcta», és a dir, que té més lògica gramatical i s'ajusta més a l'hebreu dels nostres antics avantpassats.⁶ Aquesta és la pronúncia que vol l'Acadèmia de la Llengua Hebrea, aquesta és la pronúncia normativa.

Així, doncs, el sistema de puntuació proposat, que és essencialment però no absolutament sefardita, suggeriria anomenar-lo «puntuació sefardita normativa».

Arrels

El sistema de puntuació de cinc signes vocàlics (a més del signe del *xevà*) va ser usat pels escriptors de l'edat mitjana. És així com es va puntuar el manuscrit Erfurt de la Tosseftà a Alemanya i així s'havien puntuat ja abans a l'Orient els poemes de rabí Nehemyà ha-Nassí. Aquest sistema continua una tradició ininterrompuda que té l'origen a Palestina; només que, en el procés d'expansió, els signes especials de la puntuació palestinenca van ser substituïts pels signes tiberiencs paral·lels.⁷

Un dels resultats de la consolidació dels signes tiberiencs en les comunitats la tradició lingüística de les quals només reconeixia cinc vocals va ser la utilització de tots els signes de la puntuació tiberienca amb intercanvi lliure entre els signes que indicaven la mateixa vocal o amb l'esforç d'imitar tal qual el sistema de puntuació tiberienca. Per descomptat, el sistema que s'adapta sense cap dubte a la tradició de la pronúncia sefardita és el que només té cinc signes vocàlics (a més del signe del *xevà*).

Promovent la puntuació sefardita —que circula avui dia sota la disfressa tiberienca— al rang de sistema independent, ordenat i recolzat en un sistema gramatical propi, aquest sistema de puntuació experimentalmentaria una rehabilita-

6. Aquesta qüestió es va debatre en la sessió plenària 83 (24 de gener del 1968); vegeu els *Zikronot ha-Aqademya la-Lašon ha-Ivrit* [«Annals de l'Acadèmia de la Llengua Hebrea»], 15 (5728 = 1968), p. 40-45.

7. Vegeu M. MISHOR, «Al šorše ha-niqqud šel k"y Erfurt šel ha-Tosefta» [«Sobre les arrels de la puntuació del ms. Erfurt de la Tosseftà»], *Lešonenu*, 67 (5765 = 2005), p. 161-165.

ció, un retorn a la seva primera glòria, després d'haver estat usurpat i exiliat per la puntuació tiberienca.

Fem memòria que l'any 1980 va sortir publicada una edició del Talmud de Babilònia tota ella puntuada dins la puresa de la tradició de pronúncia dels iemenites, obra d'un iemenita, excellent coneixedor de la seva pròpia tradició lingüística, rabí Yosef Amar. En coherència amb aquesta tradició, al puntuador no li cal, per exemple, la vocal *segol* i no s'absté d'incorporar en la seva puntuació formes de llengua que, si algú en fes servir avui de semblants en un examen de puntuació, s'exposaria a rebre la qualificació de «suspès», amb *s* majúscula. I ningú no es va queixar que l'edició no fos suficientment caixer o científica.

«Les lleis sil·làbiques»

Sembla que sigui impossible debatre sobre la supressió de dos signes de puntuació com qui diu d'un sol cop sense preguntar: I de les lleis sil·làbiques, que són la base de tota la normativa de la nostra puntuació, què en farem?

Les lleis sil·làbiques s'aprenen per ajudar, en mans del puntuador, a decidir en la tria entre *segol* i *tseré*, entre *pàtah* i *qàmets*, i entre *qàmets qatan* i *hólem*. Si estem convençuts que en realitat aquestes distincions no existeixen, no hi ha cap necessitat de lleis sil·làbiques, essent així que quan una cosa depèn d'un objectiu, eliminar l'objectiu és eliminar la cosa.

Qui hagi de triar entre *pàtah* i *qàmets*, com ara en la puntuació dels mots דָּבָר i דְּבָר , farà un exercici de síl·labes i accents i prendrà una decisió; però qui només té a mà el *pàtah* resta alliberat de fer un exercici així. En canvi, és important reconèixer la diferència formal essencial entre les dues paraules esmentades: que hi hagi o no hi hagi *dagueix* fort en la seva segona consonant. Primer, perquè la pronúncia correcta ha de geminar la *vau* de דְּבָר però no ha de geminar la *bet* de דָּבָר . I segon, perquè aquesta diferència determina la forma de la flexió: en un cas es dirà דְּבָרִים , amb *xevà*, i en l'altre serà דְּבָרִים , amb *pàtah*. I és que en un exercici de puntuació abans que res s'han de distribuir els *dagueixos* forts pel text que s'ha de puntuar.

Però no és perquè sí que he dit que les lleis sil·làbiques s'ensenyen per ajudar: és que no tenen cap altre objectiu. Les lleis sil·làbiques no ensenyen, per exemple, que דָּבָר s'escriu amb *qàmets* i דְּבָר s'escriu amb *pàtah*, que דְּבָרִים va amb *pàtah* mentre que דְּבָרִים va amb *qàmets*, que דְּבָרִים i דְּבָרִים porten *hatef* (els locutors que miren de ser curiosos en la pronunciació diuen דְּבָרִים i דְּבָרִים , com si la *het* portés *qàmets*) i la llista és llarga a més no poder.

N'hi haurà que argumentaran que les lleis sil·làbiques distingeixen entre *xevà* mòbil i *xevà* quiescent. La qüestió essencial de fet rau només en la regla tercera d'Eliyahu Bahur:⁸ darrere de vocal llarga àtona. Però aquesta regla no existeix en la tradició sefardita. Els sefardites llegeixen אֶמְרֵי, אֶמְרֵי, תוֹלְדוֹתָם i similars amb *xevà* quiescent (davant síl·laba final, en mot pla). I encara direm, de passada, que aquesta regla ni tan sols reflecteix amb precisió la pronúncia tiberienca original: d'acord amb les regles de pronúncia tiberienca, «n'hi havia que pronunciaven amb *xevà* mòbil el *xevà* de començament de mot o després d'un altre *xevà* o en lletra amb *dagueix*, i no pas el *xevà* de després de vocal llarga»;⁹ «un *xevà* mòbil que vagi darrere de síl·laba oberta és rar i només es troba en els casos que s'han tractat en la nota 3 [“i també, en determinades condicions, en la consonant radical central del verb de les expressions de benedicció, àpat i altres, i el *xevà* que va en la primera de dues consonants iguals”]; com ara מְבַרְכֵיךָ (Gn 12,3), בְּתוֹכְכֶם (Lv 26,12), וְהִמְשִׁיךְרִים (1Cr 15,19)».¹⁰

És possible redactar una gramàtica seguint aquest sistema?

No és aquest el lloc per a presentar ràpidament tota la nostra gramàtica redactada amb el sistema de puntuació proposat. De tota manera, convé assenyalar que les regles gramaticals que fixa l'Acadèmia donant-los una expressió en conceptes tiberiencs segons la interpretació sefardita, com ara la distinció entre *qàmets* i *qàmets qatan*, poden redactar-se també segons el sistema de puntuació proposat, i no tan sols això, sinó que d'una manera més senzilla i econòmica. Per tal d'il·lustrar-ho, aporto a continuació una versió reelaborada, que serveixi de model, de les «Kelale neṭiyyat ha-šēm 'al pi haḥlaṭot ha-Aqademya» [«Regles de flexió del nom d'acord amb les decisions de l'Acadèmia»]. Aquí s'han adaptat els capítols «Kelali» [«Regles generals»] i també «Ha-pataḥ» [«El *pàtab*»], que combina els capítols originals «Ha-qameš» [«El *qàmets*»] i «Ha-pataḥ» [«El *pàtab*»].¹¹ A fi de constatar l'especificitat del nostre sistema, convé llegir-los en paral·lel amb la publicació de *Lešonenu la-'Am*.

8. Eliyahu ben Aixier ha-Leví Aixkenazí, conegut també com a Elies Levita. (N. dels t.)

9. Vegeu rabí M. BREUER, «Le-“hithawwut” ma'areket ha-ṭe'amim» [«Sobre la “formació” del sistema dels accents»], *Lešonenu*, 53 (5749 = 1989), p. 204, i la nota 3.

10. *Ibidem*, p. 209, nota 15.

11. En la redacció final de les Regles, m'han estat útils les notes de Yosef Ofer, de la redacció de *Lešonenu la-'Am*.

En apèndix es publica un text relativament llarg com a mostra del sistema. He triat la Declaració d'Independència, perquè ja és tradició de l'Acadèmia per tal d'illustrar sistemes d'escriptura. De fet, un fragment d'aquesta Declaració, puntuat segons el mateix sistema, s'ofereix al final del meu article sobre la puntuació del manuscrit Erfurt de la Tosseftà, esmentat més amunt (nota 1), sota la forma de la simulació de la manera com es comportaria actualment l'escriptor-puntuador del manuscrit Erfurt.